

Josep Massot i Muntaner

Nomenat per la Junta de Govern del dia 28 de setembre de 1998. Fou investit el dia 18 de juny de 1999

L'Obra del Cançoner popular de Catalunya i les Illes Balears

Magnífic i Excel·lentíssim Senyor Rector,
honorables autoritats,
senyores i senyors,
amigues i amics.

La primera paraula que em toca de dir-vos és gràcies. Gràcies per la vostra presència i sobretot gràcies per la vostra generositat, que encara no he acabat d'entendre. Per a un universitari, assolir un doctorat honoris causa és sempre una fita inesperada que omple d'il·lusió i d'emoció, però molt més si, com en aquest cas, ve d'una Universitat com la vostra —i a partir d'ara també la meva—, amb la qual hi ha lligams profunds d'amistat i de col·laboració constant i plena de resultats positius, i més encara si la proposta d'aquest doctorat ha sortit alhora del Departament de Filologia Catalana i del de Ciències Històriques i Teoria de les Arts, on tinc tan bons amics i col·legues i fins i tot un deixeble excel·lent, Joan Mas i Vives, a qui he d'agrair ben de cor que m'hagi volgut fer de padrí en aquest acte. Per la vostra benevolència, des d'ara tindrè, al costat de la meva *alma mater* de Barcelona, una nova i no menys estimada mare i em sentiré, des d'una llunyania molt pròxima, encara més estretament vinculat a la Universitat de les Illes Balears, als seus professors, als seus alumnes, als seus projectes i a les seves realitzacions.

Deixau-me també, en aquest moment, donar les gràcies a totes les persones que, d'una manera o d'una altra, han contribuït, ja des de la meva infantesa, a encarrilar la meva vocació múltiple, però no contradictòria sinó harmònica, de filòleg, de folklorista, de lingüista i d'historiador. Als meus pares, que han fet sempre tants de sacrificis materials i morals per ajudar-me i que tenen el goig de ser avui entre nosaltres, juntament amb els meus germans i nebots i molts altres familiars, amics i coneguts, molts dels quals han vingut expressament de lluny; d'una manera molt especial, vull agrair a l'Honorable Conseller de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Joan M. Pujals, la seva presència entre nosaltres. A tots els meus mestres, de la costura de les monges franciscanes i de l'escola de Pòrtol, del col·legi de Montision i de l'Aliança Francesa de Palma, de la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de Barcelona i dels Estudis Universitaris Catalans de l'Institut d'Estudis Catalans, igualment de Barcelona, del monestir de Montserrat —on vaig ampliar les humanitats, la filosofia i les ciències humanes i on vaig seguir la carrera eclesiàstica de teologia, amb l'ajuda d'un bon nombre de professors d'una gran talla intel·lectual i humana— i, finalment, dels monestirs benedictins de Münsterschwarzach, a Francònia, de Maria Laach, a Renània i de Sankt Bonifaz de Munic, i sobretot de l'Sprachen-und Dolmetscher-Institut igualment de Munic, on em vaig introduir en la llengua i la cultura alemanyes. A alguns d'aquests mestres que varen exercir sobre meu una especial influència: Bartomeu Payeras i Miquel Ferrer Flórez, professors respectivament de literatura i d'història a Montision; Antoni Vilanova, Carlos Seco Serrano, José Manuel Blecua, Martí de Riquer, Antoni M. Badia i Margarit, Joan Petit i Joan Bastardas, de la Universitat de Barcelona; Ramon Aramon i Serra i Joaquim Molas, dels Estudis Universitaris Catalans i de molts altres indrets. Encara a altres mestres que en algun cas no he conegut personalment, però que han exercit sobre meu un magisteri indeleble a través dels seus escrits i sovint a través de la seva amistat: Jaume Vicens i Vives, mort prematurament, que només vaig poder

veure de lluny a la Universitat de Barcelona, on vaig recollir el seu mestratge; Ramón Menéndez Pidal, amb qui vaig mantenir un afectuós intercanvi epistolar; Francesc de Borja Moll, que em va dur a mossèn Antoni M. Alcover, per qui el meu pare ja sentia un gran afecte, i que em va orientar, directament o indirectament, tantes vegades; Josep M. de Casacuberta, que em va passar la torxa dels estudis sobre Marià Aguiló i que em va transmetre el seu *savoir faire* d'editor preocupat per «la feina ben feta» de regust noucentista; Jordi Rubió i Balaguer, de qui vaig aprendre humanitat i amplitud de mires i del qual he pogut aplegar, amb caràcter pòstum, l'extraordinària obra completa en tretze volums, en la qual no sobra ni una sola ratlla; Joan Coromines, tan amic de Mallorca i dels mallorquins, de qui guard un record personal extraordinari i de qui he après tantes coses; Pierre Vilar, model —clandestí— dels meus anys universitaris, amb qui he acabat fent una gran amistat plena d'admiració; Josep Benet, amb qui he mantingut una col·laboració constant, que ha donat fruits molt positius, sobretot a través del Centre d'Història Contemporània de Catalunya; Joan Fuster, amb qui vaig parlar llargament i apassionadament, des dels temes més frívols fins als més seriosos i els més erudits, tant a Barcelona com a València, a Alacant i a Elx; dom Jean Leclercq, benedictí, mestre de medievalistes, amb qui vaig col·laborar durant molts anys; Miquel Batllori, amic de família des de la seva estada a Mallorca, amb qui he viscut de prop la gestació de l'Arxiu Vidal i Barraquer i de la seva obra completa; Germà Colón, de la Universitat de Basilea, i Joan Veny, de la de Barcelona, amb qui hem compartit tants anhels, tants neguits i tantes esperances, i que avui s'han volgut fer presents en aquest acte...

No puc oblidar de cap manera la meua comunitat de Montserrat, un fogar de cultura i d'espiritualitat que m'ha marcat profundament i que, per una raó o una altra, ha decidit moltes de les meves opcions. En la impossibilitat d'esmentar tothom, vull limitar-me als successius abats que hi he conegut: Gabriel M. Brasó, que m'admeté al monestir i que m'estimulà perquè no deixàs de banda els estudis que havia fet a Barcelona; Cassià M. Just, que fou el meu mestre de novicis i em féu llegir el llibre de Georges Bernanos *Les Grands Cimetières sous la lune*, que a la llarga esdevindria un dels temes recurrents de les meves recerques, i que el 1971 em nomenà director de les Publicacions de l'Abadia de Montserrat, i Sebastià M. Bardolet, que avui també ha volgut acompanyar-me personalment i que el 1991 em va confiar la responsabilitat de l'arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, una de les tasques que m'han ocupat més hores durant aquest darrer temps.

No puc oblidar tampoc tantes i tantes persones i institucions amb qui he estat en contacte al llarg dels anys i que m'han ajudat de tantes maneres, fins i tot sense saber-ho, amb la seva amistat, amb la seva disponibilitat, amb el seu estímulo, amb els seus suggeriments, amb les seves aportacions o amb la seva crítica, positiva o negativa, tant se val. Vull esmentar només les dotzenes d'alumnes que he tingut a la Universitat de Barcelona i al monestir de Montserrat, i els molts centenars d'assistents als cursets i a les múltiples conferències que he anat fent a tants indrets, sobretot a les diverses terres de parla catalana; els col·laboradors de les Publicacions de l'Abadia de Montserrat i de les revistes i obres col·lectives que he anat dirigint o coordinant —*Randa, Studia Monastica, Estudis de llengua i literatura catalanes, Llengua i Literatura, Serra d'Or* i tantes miscel·lànies de diverses castes—; els membres de l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes, de la qual he estat secretari durant vint anys; els de la Societat Catalana de Llengua i Literatura, filial de l'Institut d'Estudis Catalans, que vaig tenir l'avinentsa de fundar i que ha anat mantenint-se i consolidant-se, i els de les diverses associacions de catalanística d'arreu del món amb qui he mantingut una relació constant i enriquidora, als Estats Units i al Canadà, a la Gran Bretanya, a Itàlia, a

Alemanya i a França; les persones relacionades amb l'Institut d'Estudis Catalans, institució que ha estat sempre central en la meua vida i que no fa gaires dies ha volgut admetre'm a la seva Secció Historicoarqueològica, i les entitats de les Illes Balears amb què he col·laborat de tantes maneres, especialment l'Obra Cultural Balear, la Societat Arqueològica Lul·liana i l'Institut Menorquí d'Estudis. I, no cal dir-ho, he de dedicar un record especial a tots aquells que m'han aportat material d'arxiu o bibliografia o que han tingut la confiança d'explicar-me les seves vivències i les seves experiències, sense les quals la meua modestíssima obra —dispersa, parcial i sempre incompleta i perfectible— no hauria pogut passar mai de les beceroles.

Les circumstàncies de la vida m'han dut a ocupar-me de múltiples aspectes de les Illes Balears des de la prehistòria fins als nostres dies, passant per l'Edat Mitjana, el Renaixement i el Barroc, la Il·lustració i el Romanticisme. L'avinentsa de disposar a Montserrat d'una biblioteca especialitzada en història contemporània i ben en concret en la guerra civil que va assolir el nostre país ara fa seixanta anys m'ha inclinat a insistir sobretot en aquesta època tràgica de la nostra terra, tractada sempre que ha estat possible d'una manera interdisciplinària, en la qual es combinen el que els francesos anomenen la història *événementielle* amb la història política, la història militar, la història diplomàtica, la història cultural i intel·lectual, la història religiosa, la història de les mentalitats i la història econòmica. En un primer moment havia pensat de parlar-vos un cop més d'un d'aquests temes, el de l'ocupació de Menorca el 1939, un episodi que alguns han considerat estrany i que altres no saben com explicar, bé que en realitat és la culminació de la política de la Gran Bretanya per evitar el predomini de la Itàlia feixista al Mediterrani i de l'actitud gallega del general Franco, desitjós de no crear conflictes amb Anglaterra i amb França i d'impedir alhora la intervenció excessiva de Mussolini i del *conte* Ciano en els afers interns de l'Estat espanyol.

Finalment, però, en record del meu avi Josep Massot i Planes i del mestre Baltasar Samper, col·lectors i harmonitzadors del folklore musical de Mallorca, i dels seus col·laboradors Miquel Ferrà —admirat *homme de lettres*, que em va conèixer de petit, però del qual no tenc cap record personal—, Maria-Antònia Salvà —amiga de família, que vaig veure qualque cop de petit a casa de la meua tia Mercè i que encara vaig poder tractar a Lluçmajor, el darrer temps de la seva vida— i Josep M. Casas Homs —erudit llatí i estimat amic, que em va passar els esborranys de les cançons que havia recollit al costat de Samper—, m'he decidit per tota una altra història: la relació de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, a la qual m'he referit ara mateix, amb les Illes Balears.

No m'és possible en aquest moment de resumir tota la trajectòria d'aquesta obra importantíssima, iniciada l'octubre de 1921 a l'Orfeó Català de Barcelona, gràcies al mecenatge de Rafael Patxot i Jubert —canalitzat a través de la Fundació Concepció Rabell i Cibils, Vda. Romaguera—, que es proposava la formació d'un ampli cançoner català a partir de «missions» a totes les terres de parla catalana i de l'estudi de tot el material que havia estat aplegat ja des del segle passat per tants i tants folkloristes, excursionistes i literats. Recordaré només que va funcionar a bon ritme, sota la direcció del mestre Francesc Pujol i amb l'eficaç mossèn Joan Puntí i Collell com a secretari, fins al 1936. El cop d'estat del mes de juliol d'aquell any va representar-ne, fet i fet, la fi. En acabar la guerra, l'Orfeó Català volgué reprendre les tasques de l'Obra del Cançoner, però Rafael Patxot, perseguit el 1936 pels anarquistes i el 1939 pels franquistes, s'hi va oposar en rodó i, després d'un plet escandalós, va tancar amb pany i clau els materials que s'havien salvat del desastre, amagats durant molts anys en part en un monestir de Suïssa i en part en un pis de la família Patxot a Barcelona. Abans de morir, segons els seus hereus, donà instruccions precises perquè les carpetes, les fitxes,

les fotografies, els documents i els arxivadors de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya fessin cap, al moment oportú, a Montserrat, on des del 1991 ens hem esforçat perquè siguin conservats amb dignitat i perquè puguin ser coneguts i consultats pels estudiosos.

De bon començament, l'Obra del Cançoner acollí material procedent de les Illes Balears, a través dels concursos que va promoure i dels que va heretar de les festes de la Música de l'Orfeó Català, com ara tres harmonitzacions de cançons mallorquines presentades anònimament el 1916-17; els «Jocs de l'infantó», de Mallorca i de Menorca, presentats també anònimament el 1916-17; cançons «de ses feines d'es camp de Mallorca» aplegades per Antoni Pol (amb el pseudònim «Un conrador»), presentades igualment el 1916-17; la «Col·lecció de tandes de ballets i danses populars mallorquines» d'Antoni Josep Pont, prevere de Lluçmajor, presentades també el 1916-17; un «Recull de tonades» mallorquines, presentat per Bartomeu Simó Escanaverino el 1919-20; un altre recull similar del mateix col·lector, presentat el 1921-22; o les «Cançons mallorquines» presentades per Andreu Ferrer i Ginart, d'Artà, al Concurs de l'Obra del Cançoner de 1924. Més important encara fou l'aportació que hi va fer Àngel Aguiló el 1923, en cedir a l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya una bona part del cançoner recollit durant el segle passat pel seu pare Marià Aguiló i Fuster arreu de les terres de parla catalana, directament o per mitjà d'amics i coneguts, que contenia un bon nombre de peces de Mallorca, de Menorca, d'Eivissa i de Formentera. Els responsables de l'Obra del Cançoner devien conèixer també la important *Memoria sobre los cantos, bailes y tocatas populares de la Isla de Mallorca*, d'Antoni Noguera (Palma 1893), que va passar en cèdules Baltasar Samper, el juliol de 1925.

Tot plegat va fer que Lluís Millet i Francesc Pujol, els mestres de l'Orfeó Català que dirigien l'Obra del Cançoner, parlassin «diverses vegades, abans de l'estiu de 1924», a Baltasar Samper —músic mallorquí resident a Barcelona, que havia començat a treballar a les oficines de l'Obra el febrer de 1924—, «de la conveniència d'efectuar per terres de Mallorca, Menorca i Eivissa una missió de recerca per compte de "l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya"». En efecte, com ja hem posat en relleu, «els documents que de la cançonística d'aquelles illes posseïa l'Obra, i totes les mostres que de temps enrera havien arribat aquí, eren prou eloqüents per justificar l'interès que desvetllava el propòsit».

Samper acceptà sense fer-se pregar aquesta «agradosa tasca», que considerava una «mostra de confiança» que l'honorava, i l'estiu de 1924 començà una feina que no es limità ni de bon tros a una sola missió, sinó que l'ocupà gairebé cada estiu fins al 1932, amb una dedicació intensa i abnegada, que havia de donar uns resultats esplèndids, malgrat les «impressions» no «gens encoratjadores» que «diverses persones significades» de Mallorca havien fet arribar a Samper i al seu primer company Miquel Ferrà, entre les quals sobresurt la que em sembla que cal atribuir a Maria-Antònia Salvà: «Els qui les cantaven, les belles tonades de la terra, són morts, i jo mateixa n'estic al marge, avui, de totes aquestes coses. Per sort, alguns entusiastes arribaren a temps de fer, encara, la replega... Mes ara tot això se'n va, com dic; i la replega *directa* crec que ha d'ésser més difícil que no sembla».

La primera missió per terres de Mallorca, iniciada a Palma el dia 4 d'agost de 1924 i acabada el 30 de setembre a Valldemossa —on el germà pintor de Miquel Ferrà, Bartomeu, tenia casa—, passant per Alcúdia, Ariany, Artà, Biniagual, Biniali, Binissalem, Caimari, Capdepera, Consell, Fornalutx, Inca, Lloret de Vista Alegre, Maria de la Salut, sa Pobla, Pollença i el seu port, Sencelles, Sant Joan, Santa Margalida, Sineu, Sóller, Son Roca i Vilafranca, va ser tot un èxit. Samper, ajudat per Miquel Ferrà, per Andreu Ferrer Ginart, per Ramon Morey —ciudadà, mestre de

Binissalem— i per Llorenç Duran —fill de l'impressor d'Inca Miquel Duran, igualment mestre—, va poder posar-se en contacte amb més de cent setanta cantaires i va recollir un total de 649 «cançons i músiques populars», de les quals la «Selecta dels materials recollits per la missió Samper-Ferrà 1924» va donar només 82 mostres.

La crònica d'aquesta missió, redactada per Samper d'acord amb les normes de la casa, fou publicada gairebé sencera al volum III dels *Materials* de l'Obra del Cançoner, conjuntament amb la «Selecta» esmentada, i és una mostra excel·lent del mètode de treball emprat i de l'entusiasme amb què tant Samper com els seus col·laboradors es varen lliurar a la tasca. Samper mateix la cloïa assegurant:

«Hem pogut comprovar que arreu la cançó és ben vivent, i el resultat de la nostra exploració ens fa esperar, amb fonament, esplèndides collites a les regions no visitades i a molts dels indrets que hem visitat ara, si podem tornar-hi i enfondir més les recerques.

»A part els balls i el repertori de toques de xeremies i flabiol, que acompanyen moltes de les cerimònies tradicionals, la cançó, pròpiament, es manifesta en dos modes característics: les tonades de treballada, que es troben rigorosament vinculades a tots, absolutament tots els treballs agrícoles i llurs derivats i complements, i el grup de cançons que comprèn totes les varietats de la forma popular: romancesques, amoroses, religioses, etc.

»Les primeres tenen una importància excepcional, tant per la bellesa de cada tipus i de les infinites variants, com per haver-se creat al voltant de les mateixes una veritable "escola de cant", amb caràcter propi i mereixedora d'un estudi atent.

»En les altres cançons hi haurà potser influències diverses, però també manifesten sovint una fesomia característica, en la qual s'insinua vivament una nota de particular tendresa i s'accentua una tendència molt remarcable al lirisme delicat i a l'expressió aguda —de vegades un xic romàntica— del sentiment.

»El repertori que fins ara hem trobat no és extens. Mes confiem que han de sortir moltes cançons que no ens han vingut a mans, però que sabem que es conserven encara avui a Mallorca. I per les dades, a més, que tenim de Menorca i d'Eivissa, podem esperar que aquest repertori s'eixamplará notablement en explorar aquelles regions.

»El què [*sic*] és interessant també de constatar és que la cançonística de les Balears es presenta amb una personalitat particular, força diferenciada i ben definida, que de segur es farà remarcar amb especial atenció dins el Cançoner general de Catalunya.»

L'estiu de 1925, Baltasar Samper tornà a Mallorca, del 17 d'agost al 16 de setembre, acompanyat aquest cop per Josep M. Casas Homs, a qui ja m'he referit, company de Samper a l'oficina de l'Obra del Cançoner de la via Laietana de Barcelona. La memòria d'aquesta segona missió, que varen redactar en col·laboració, ha estat publicada el 1996 i s'inicia a Lluçmajor, on Maria Antònia Salvà i la seva família varen acollir i varen ajudar en tot i per a tot els dos «missioners», que fins i tot varen romandre a la possessió mítica de s'Allapassa. La feina continua a Montuïri —on ballen els «Cossiers»—, a Randa, a Campos, a Porreres —amb una nova escapada a Montuïri—, a Algaida —on es desfan en elogis de «mestre Llorenç Batle», és a dir, el glosador Llorenç Capellà, que els toca la música dels «Cossiers d'Algaida» i els canta la seva «tonada de glosat»—, a Pina, al Capdellà i a Galilea. Samper i Casas es mostraven satisfets del «resultat de la missió», tot i que s'adonaven del «que manca per fer», del que no havien «pogut fer per la peremptorietat del temps». Calculaven «en uns mil quatre-cents el nombre de documents que la nostra missió aportarà a l'Arxiu de "l'Obra", atenent a les variants, a les cançons diverses acoblades sota el mateix número en la numeració general, i a les possibles exclusions per repetició», i precisaven que, al costat de les cançons recollides oralment, hi havia les «copiades de transcripcions anteriors», fonamentalment les deixades pel jutge de pau de Lluçmajor, Joan Mójer.

La tercera missió de Baltasar Samper per terres de Mallorca va ser al cap d'un any, del 4 d'agost al 8 d'octubre de 1926. Aquest cop l'hi acompanyava Ramon Morey, el mestre de Binissalem que ja l'havia ajudat el 1924, el qual fou substituït algun cop pel germà sacerdot de Baltasar Samper, Julià, organista ben conegut. El primer poble que visitaren fou Bunyola, on mossèn Baltasar Piña els acollí amb els braços oberts i on pogueren anotar una cançó bàquica introduïda per Santiago Rusiñol feia uns deu anys, i seguiren per Orient —on els acolliren Llorenç Roses i Emili Darder—, Sineu, Petra —on tingueren una experiència més aviat negativa: la gent pensava que els «missioners» se'n volien endur «les veus del poble» amb el seu fonògraf...—, Manacor —on recolliren els «Cossiers»—, Felanitx —on aconseguiren la col·laboració de Pere Oliver i Domenge i sobretot de l'historiador local mossèn Cosme Bauzà Adrover, que els oferí quatre volums de «gloses» recollides per ell—, s'Horta, Calonge, Cas Concos, Binissalem, Inca, Campanet, Llorito, Pina, Alaró, Bunyola i Sóller. Com de costum, Samper i Morey no es mostraven «descontents dels resultats», ja que havien aplegat uns 509 «documents amb tonada», 1.843 cançons curtes i «el notable recull de "Flors semprevives" del benemèrit mossèn Cosme Bauzà i Adrover de Felanitx», amb un total de quatre mil cançonetes.

La quarta missió va començar, com les anteriors, a Mallorca, el 31 de juliol de 1927. Baltasar Samper i altre cop Ramon Morey varen anar aquell dia a Felanitx «per a complir l'encàrrec agraïtíssim de fer a mans de mossèn Cosme Bauzà i Adrover el pergami que el Consell Consultiu per a l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya li dedica en penyora d'agraïment pel seu esplèndid donatiu de l'any passat». Passaren tot seguit a Alaró, que ja havien encetat amb profit l'any anterior, i hi treballaren fins al 10 d'agost. L'endemà Samper i Morey s'acomiadaren i aquella mateixa nit Samper s'embarcà cap a Menorca, acompanyat d'Andreu Ferrer i Ginart, que hi havia passat deu anys fent de mestre d'escola i hi mantenia bons contactes. Dissortadament ens manca la crònica d'aquesta primera eixida a Menorca —fins a l'11 de setembre—, que havia de redactar Andreu Ferrer. Ens consta, però, que es tractà d'una expedició molt fructífera i, segons una nota de la *Revista Musical Catalana*, que devia procedir de l'oficina de l'Obra del Cançoner —i per tant, en darrer terme, de Samper o de Puntí—, varen poder adonar-se que, «contra el que podia pensar-se, aquesta illa [Menorca] té un capital interès en matèria cançonística, tant en ço que pertoca a l'abundor de documents aplegats com al caràcter que aquests presenten, absolutament distint del de les cançons de Mallorca. Reapareixen a Menorca les cançons romancesques amb fesomia ben catalana; i ha estat una veritable troballa l'aparició a Menorca d'un romanç de procedència baleàrica que no s'era trobat en tot Mallorca», és a dir, «Valzià», que Samper coneixia a través del material de Marià Aguiló i que més endavant trobà també fragmentàriament a Manacor. En tornar de Menorca, Samper i Ferrer treballaren encara durant uns quants dies a Artà, on Ferrer exercia aleshores de mestre. En conjunt, Samper i els seus col·laboradors aplegaren a Mallorca i a Menorca 492 peces, més 160 lletres sense tonada i 465 cançons curtes, a part de 33 transcripcions de fonogrames. M'agradaria de destacar una de les cançons recollides a Menorca, mostra evident de resistència popular a la dominació anglesa, que, segons els que la cantaven, estava en llatí, bé que evidentment és una mescla d'anglès macarrònic i de «menorquí», més o menys modificada per la transmissió oral:

«Mai fader,
mai mader,
mai sister,
mai güel.

Di missis,
per doblis,
per bòtil,
de ueny
Crit: De ueny.

De tu,
de titaliteng.
D'espeny inglesmeny,
ueng, de tu,
de tiquilitenc.

Guimes
per doblis
de bòtils
de uels, de ueny.

Crit: Foc a l'inglès.»

Totes les missions que hem comentat fins ara són relativament conegudes, atès que entre el 1929 i el 1998 n'han estat publicades les memòries corresponents i una selecció dels materials que hi foren recollits. En queden, però, unes quantes més que romanen encara del tot inèdites i que s'aniran coneixent durant els pròxims anys, a mesura que avancin els successius volums de *Materials*, que van apareixent des del 1993 a un ritme anual. Una de les més importants de tot el conjunt és precisament la cinquena, iniciada el 7 d'agost de 1928 a Palma i enllestida el 27 de setembre del mateix any a Pòrtol, bé que el seu «objectiu principal» fou «l'exploració d'Eivissa», que despertava «una gran curiositat i un extraordinari interès» als dos «missioners», Samper i Morey altra vegada, que es proposaven d'anar-hi, «car, per més que tenim poques noves d'aquella illa, sabem que és un país molt amant de les seves tradicions i confiem de trobar-hi bones cançons».

A Palma, Samper i Morey visitaren la família del músic Antoni Noguera «per tal d'intentar un estudi tan complet com sigui possible dels treballs folklòrics realitzats per aquest enyorat artista», i varen tenir «totes les facilitats» per examinar-ne els papers i per tenir-los a Barcelona a fi de poder copiar-los amb tranquil·litat. Una mica més endavant, el 1929, Baltasar Samper va publicar un article a la revista de Mallorca *La Nostra Terra* sobre «Els materials folklòrics d'Antoni Noguera a l'arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya», on glossava també la relació personal que havia tingut amb Noguera mateix. El 8 d'agost els «missioners» començaren a treballar a Biniamar, amb la bona ajuda del vicari mossèn Joan Canals, i el dia 10 es traslladaren a Pòrtol, on els acollí l'historiador mossèn Joan Vich. El dia 11 anaren a Lloseta, on també els acomboià el vicari, mossèn Rosselló. El 12 tornaren a Biniamar i el dia 13 al matí ja s'embarcaren cap a Eivissa, on aquell mateix dia ja soparen. El dia 14 anaren a visitar «el nou bisbe d'Eivissa, Doctor Salvi Huix, i el canonge arxiver senyor Isidor Macabich, historiador, també, i folklorista intel·ligent». El bisbe, que ja havia rebut una carta del secretari de l'Obra del Cançoner, mossèn Puntí, els «esperava amb interès» i s'oferí per a «tot el que calgués, car ell tindria un veritable goig a col·laborar a la nostra empresa». I tal dit tal fet: els escriví cartes de recomanació per a «tots els rectors de les parròquies de l'illa, puix que comptant a cada lloc dels que hem d'explorar amb una persona que conegui bé la contrada i pugui influir eficaçment sobre la gent que l'habita, tindríem ja mig camí fet». Abans de deixar el palau episcopal, els «missioners» escoltaren la primera cançó d'Eivissa, precisament de llavis del vicari general de la diòcesi i rector del Seminari, mossèn Vicenç Serra, i això acabà d'omplir-los

d'«optimisme exultant. Sembla que no és massa arriscat de suposar que trobarem la cançó del poble ben viva en el país, quan tan aviat ens ha sortit al pas». Pel que fa a mossèn Macabich, els rebé «amb la més franca cordialitat» i els donà «molt bones impressions», i hi tingueren tan bona relació que ben aviat els va deixar copiar tot el material folklòric eivissenc que ell mateix havia anat reunint.

A primera hora de la tarda del dia 14 mateix, Samper i Morey partiren cap a la parròquia de Sant Jordi, on volien començar la recerca, que donà sempre bons resultats, malgrat els inconvenients que trobaren a tot arreu: la dispersió del poblament d'Eivissa, en una «escampadissa de taques blanques» que corresponen a cases «escampades i separades per distàncies considerables», i el fet que aleshores tothom era al camp fent la collita, treballant de sol a sol. El 15 d'agost els «missioners» anaren «a la missa de les vuit, a Sant Telm, parròquia del Salvador», acabada la qual «les al·lotes "empredades" passegen per la plaça del mercat», cosa que els permeté de veure i de començar a fotografiar «la indumentària que s'usa». A la tarda del mateix dia 15 tornaren a Sant Jordi, on constataren una altra característica eivissenca: la major part de «cançons romancesques» no s'hi cantaven, sinó que eren «per a recitar», o bé s'hi posava una tonada única. El 16, altre cop a Sant Jordi, pogueren conèixer «l'estil de cantar propi del país», les anomenades «cançons de tambor», amb tonades imprecises, «més aviat un recitat lent, dins un interval aproximadament de 4a» i amb la característica *redoblada*, «mena de *trino* que es fa repetint la síl·laba *ie* (*ie-ie-ie-ie...*)», i amb lletres «modernes, i la major part de les que corren són d'autors coneguts, que tenen molta d'anomenada entre la gent del poble», narratives, còmiques, de crítica intencionada i sobretot amoroses.

A partir del 17 d'agost, Samper i Morey es proposaren d'«explorar una contrada que comprèn cinc parròquies: Sant Rafel, Sant Antoni, Santa Agnès, Sant Agustí i Sant Josep». Amb tot, el 17 mateix feren nit a la vila d'Eivissa i l'endemà hi tingueren una llarga sessió amb mossèn Macabich. El 19 al matí anaren a la parròquia de Sant Francesc de Paula, veïna de Sant Jordi, on aquella tarda hi hagué cantades i ball, amb les dues tonades típiques de «la Curta» i «la Llarga», i el cant de les «Caramelles», goigs del temps nadalenc propis de tota l'illa. El dia 20 al matí, tornaren a Sant Rafel, on el rector els posà en contacte amb bons cantaires, dels quals obtingueren llargues «cançons de tambor» i versions romancesques interessants, en una tònica que d'una manera o una altra es repetiria a tota l'illa. El dia 21 tocà el torn al poblet de Sant Antoni i l'endemà anaren en carretó a Corona (Santa Agnès). El 23 tocà el torn a Sant Agustí, sempre amb l'ajuda del *mossènycorresponent*. Altre cop a Sant Antoni, on dormien, mossèn Bartomeu Ribas els presentà «una gran cantadora», Agnès Bonet i Costa, que els féu aprofitar «admirablement» la vetllada. Abans d'acabar el dietari d'aquest dia, Samper s'esplaia —com farà altres vegades— comentant desfavorablement l'«oblit imperdonable que hem observat en la construcció de les cases de la pagesia d'Eivissa, oblit que seria urgent denunciar als funcionaris encarregats de vetllar per la higiene pública. Aquí no es coneixen instal·lacions sanitàries de cap mena, i això, fins que un hom s'habitua a prescindir-ne, dóna lloc a conflictes greus. Tot i que el capítol detallat de les nostres angúnies seria important, renunciem a escriure'l».

El 24 d'agost, dia de Sant Bartomeu, era festa grossa a Sant Antoni. A l'hora de dinar, a casa del rector, Samper fou informat de tota una colla de costums eivissencs referents als «festejos» i a l'afecció per les armes, que relata tal com li han arribat, i al final no hi hagué manera d'organitzar el ball que «esperàvem amb tant de delit». El 25, a primera hora de la tarda, Samper i Morey donaren per acabada la tasca a Sant Antoni i tornaren a la vila, on soparen bé i dormiren «a un llit normal», després de visitar un cop més mossèn Macabich. El 26, el *mossènycorresponent* de Sant Rafel els organitzà ball i caramelles i,

després de treballar a la vila tot el dia 27, el 28 anaren a Santa Eulària, on romangueren fins al 29. Passaren el dia 30 a Jesús, parròquia pròxima a la capital, on havien fet nit, i no hi tingueren gaire sort. El 31 tornaren a Sant Francesc de Paula i, després de dormir altre cop a la vila, el dia 1 de setembre treballaren a la parròquia de Sant Josep, on insistiren «a demanar els *romanços iestribots* que els nostres amics menyspreen», mentre que els agradava «dictar-nos aquelles llarguíssimes cançons de tambor i atuir-nos amb l'allau imposant de versos que cauen damunt nosaltres com una pluja torrencial».

El 2 de setembre, de bon matí, els «missioners» anaren des d'Eivissa fins a Santa Eulària, on el seu amic Antoni Clapés els esperava a la casa que tenia a Cala Llonga. Després de treballar amb profit, romangueren a Santa Eulària i l'endemà feren cap a Sant Carles, amb carretó com de costum, acompanyats per un oficial de l'exèrcit, Vicenç Joan Tur, nascut a Sant Carles mateix, que hi fou un bon introductor d'ambaixadors. Samper hi pogué transcriure les «tocades» d'un bon sonador *deflaüta* i tambor, Marian Costa, que «executa amb una mestria prodigiosa». El 4 de setembre preferiren restar a la vila, on acabaren de copiar «les cançons facilitades pel nostre bon amic mossèn Macabich». L'endemà, dia 5, partiren cap a Sant Joan, un poblat de desset cases, amb un *mossènyer* deixeble de Macabich, que també tenia «aficions de folklorista», la franquesa del qual els donà a entendre la situació precària en què vivien la major part de capellans de l'illa, els quals ni tan sols els havien pogut oferir allotjament, «cohibits com se senten per la pobresa de llurs vides». Un cop més constataren: «Cançons de tambor, tantes com en vulguem, però de les que més ens interessien [les romancesques] només en saben fragments». A l'hora de sopar coincidiren amb el pintoresc vicari de Sant Joan, un organista, antic benedictí, que havia estat a Montserrat i havia pelegrinat per terres d'Itàlia.

El 6 de setembre, els «missioners» anaren, en autobús i a peu, a la parròquia de Sant Llorenç, veïna de Sant Joan, on tornaren, després de fer bella collita, a darrera hora de la tarda, ara en carro de tragner. A Sant Joan els sorprengué saber que un guàrdia civil havia «recomanat molt a la gent del poble que no volguessin res amb nosaltres. El motiu de la seva hostilitat era, segons ha explicat, que temps enrere s'havia passejat per Eivissa l'escriptor Blasco Ibáñez amb l'objecte de recollir dades que aprofità després per fer un llibre en el qual era desacreditada i calumniada la població de l'illa. El bon patriota temia, doncs, que nosaltres poguéssim repetir la gesta que, amb raó, l'havia indignat». Així i tot, hi treballaren fins passada la mitjanit i el 7, a punta d'alba, s'aixecaren per a anar en ruc al lloc més apartat de l'illa, Sant Vicent de sa Cala, amb «gent dolça i oberta, amable i alegre, que sap superar amb elegància l'hostilitat de l'ambient en què viu». El 8 de setembre, dia de festa, continuaren la seva tasca a sa Cala, com de costum aprofitant l'anada a missa per parlar amb la gent i «canviar impressions». A la tarda tornaren a Sant Carles, per «un aspre camí de muntanya», i hi anotaren «Caramelles» i «Goigs» fins a l'endemà. El 10 al matí anaren en autobús a Santa Eulària, per poder fer feina amb el «sonador» Pep Macià (Josep Joan i Torres), i a primera hora de la tarda, altre cop en autobús i a peu, arribaren a Jesús, on continuaren la feina que ja hi havien iniciat amb l'ajuda del *mossènyer*. Pogueren dormir a la vila, «amb la il·lusió, sobretot, de trobar un llit confortable», i el dia 11 anaren a Sant Miquel, on s'instal·laren per poder visitar igualment les parròquies de Santa Gertrudis i de Sant Mateu. A Sant Miquel recolliren bones cançons romancesques, entre les quals —per primer cop a les Balears— «Els estudiants de Tolosa», i també per primer cop a Eivissa sentiren cantar a cor les dones que desfeien dacsà. Després de dormir només tres hores, el 12 de setembre visitaren Santa Gertrudis i tornaren a Sant Miquel, on treballaren també durant el dia 13. El 14 anaren a Sant Mateu, a peu perquè el carro que havien

contractat els va fallar a darrera hora, però, malgrat els seus esforços, no aconseguiren d'arrencar d'enlloc ni una sola cançó, tot i que manifesten que tampoc no foren mal rebuts per ningú, i tornaren a Sant Miquel en carro, amb «prou cops per arribar masegats», a causa del pèssim camí.

Dels dies 15 a 18 de setembre, la missió canvià d'illa i Samper anà tot sol a Formentera, mentre que Morey hagué de tornar a Mallorca, on havia de reprendre les classes a l'escola de Binissalem. A Sant Francesc Xavier, acompanyat per l'amo del cafè on s'allotjava, va treballar amb profit el 15 i el 16, i el 17 anà a la Mola, a l'altre extrem de l'illa, on trobà una veïna que, «filant llana i sense interrompre la feina», li va dir «una sèrie de cançons interessantíssimes, entre les quals és especialment notable una llarga versió de "Don Gaiferos". És de lamentar només que aquestes cançons no hagin anat acompanyades de tonades. Na Rita [Ferrer i Ferrer, de cinquanta-nou anys] no recordava haver-les cantat mai d'altra manera que amb la primària cantarella que ens ha dit, sempre la mateixa a cada cançó, i encara no gaire precisa d'entonació». El 18, després de fer una exploració sense èxit per algunes cases del centre de Formentera, Samper s'embarcà a migdia en el vaporet que anava a Eivissa, a fi de poder embarcar l'endemà cap a Mallorca.

A primera hora del matí del 20 de setembre Samper era ja a Palma, on visità una altra vegada la família Noguera i en recollí, «a més de l'àlbum voluminós que ja vaig examinar el dia de la meva primera visita, alguns quaderns i una quantitat considerable de papers», que, com ja sabem, s'endugué a Barcelona i retornà després d'haver-los estudiat amb calma. Aquell mateix dia es reuní amb el seu company Ramon Morey a Binissalem i l'endemà reprengueren la feina a Lloseta i la hi continuaren el dia 22. Es mostraven satisfets de la replega que hi havien fet, ja que havien pogut recollir-hi «mostres de tot». El 23 i el 24 els passaren a Binissalem, on Samper estigué retingut per «una indisposició que no ha portat altra conseqüència lamentable que la interrupció de la nostra tasca. Probablement ha estat fruit de les irregularitats passades a Eivissa, on ja m'havia trobat malament les darreres setmanes» (també Samper havia estat malalt uns quants dies, en arribar a Mallorca, i encara no es trobava del tot refet). El 25 i el 26 visitaren Costitx, on trobaren les màximes facilitats i on pogueren recollir tonades interessants. El 27, finalment, feren una segona eixida a Pòrtol, cridats per mossèn Vich, per poder treballar amb el xeremier i el flabioler que no pogueren veure la primera vegada, a part d'alguns altres cantaires. Així donaren per acabada la missió del 1928, «del resultat de la qual no sabríem mostrar-nos gens descontents». Val a dir que, en total, havien recollit 552 peces (a partir del número 342 es tracta de «Cançons sense tonada»), més 65 documents eivissencs procedents del material de mossèn Macabich.

El 1929, per raons que desconeixem, Samper no va fer cap missió per encàrrec de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Sí que hi tornà de l'1 al 30 d'agost de 1930, aquest cop per terres de Mallorca, on l'acompanyà una vegada més Ramon Morey. Els «missioners» recorregueren en una primera etapa ses Salines (dies 1 a 3), on foren esplèndidament acollits pel metge Bernat Lladó i on feren una excel·lent collita, en la qual figurava una curiosa versió de «La dama d'Aragó» que començava «A Mallorca hi ha una donzella»; Santanyí, on els atengué el vicari mossèn Miquel Muntaner i on trobaren un bon nombre de romanços en castellà i una versió de «Hi havia un gran senyor», obra de Tomàs Aguiló, contaminada amb «Les transformacions» (dies 4 a 8, amb un parèntesi no gaire fructuós, malgrat els esforços de mossèn Damià Rigo, a s'Alqueria Blanca els dies 4 i 6, i un altre de molt més afortunat als Llombards, l'horabaixa del dia 7, amb la col·laboració de mossèn Miquel Clar); Marratxí —en concret, Sant Marçal, on els atengué el rector, mossèn Josep Espases, «Marratxinet» i sa Cabaneta— (dies 9 a 11); Santa Eugènia, on foren un cop més acomboiats pel rector, al

qual foren presentats en persona per mossèn Espases i pel seu vicari (dies 11 a 14, amb parèntesis a ses Olleries, el 13, i a ses Alqueries, el 14), i Ruberts, on els ajudà el senyor Sard, propietari d'«una possessió dins el poblat» (dies 15 a 16).

El 17 d'agost al matí, des de Binissalem, Samper i Morey anaren a Palma per tal de començar la segona etapa de la missió, d'acord amb l'itinerari que havien traçat prèviament, i visitaren Calvià, on trobaren l'ajuda d'un mestre d'escola, company de Morey (dies 17 a 19); Andratx, on comptaren amb el suport de mossèn Antoni Alemany i del metge Josep Barbosa i on pogueren recollir «El comte Arnau», molt popular (dies 20 a 22); s'Arracó, on també els introduí el metge Eduard Mallo, i on trobaren la cançó de «Les transformacions» «amb dues tonades: la corrent a Mallorca i una altra apresada a França per una de les noies» (dies 22 a 23); Estellencs, on pogueren anotar «una versió interessantíssima d'"Es Verderol", llarga cançó de collir oliva —el joc de casaments de què ja hem parlat— que consta de cinc episodis diferents, amb tonada especial per a cadascun» (dies 22 a 25); Banyalbufar, on els va acollir el rector, mossèn Bartomeu Ripoll, protector dels «balls típics del poble» per mirar de tenir allunyats «els balls "d'aferrats" (els balls moderns)» (dies 26 a 27); Esporles, on tenien un aliat en el rector, mossèn Mateu Togores, «gran amic nostre i col·laborador devotíssim de l'Obra del Cançoner, ja que ell fou qui portà les gestions que decidiren, fa pocs anys, l'important donatiu de mossèn Cosme Bauzà, de Felanitx», bé que, en no trobar-l'hi, varen haver d'acudir a un amic de Ramon Morey, anomenat Jeroni Massanet, el qual els posà en contacte amb mossèn Antoni Coll, «persona molt amant del folklore i que fins havia recollit cançons a Esporles» (dies 28 a 29).

Samper i Morey partiren d'Esporles «amb les millors impressions i sincerament agraïts als bons amics que tan bé ens han acollit i que tant han contribuït que el nostre treball fos profitós», i el 30 d'agost al matí arribaren a Palma i hi trobaren una invitació que els féu «allargar encara algunes hores la tasca que ahir donàvem per acabada a Esporles. Ens ha il·lusionat la perspectiva de recollir algunes cançons més, i també el poder comprovar com s'interessen pel nostre treball les persones que el coneixen. Aquesta invitació era de la senyoreta Joana Barceló, pianista molt notable, artista de gran cultura, que ens proposava d'anar a una finca que posseeix prop de la ciutat, a la qual hi ha unes treballadores, ocupades en la collita d'ametlles, que diu [que] canten molt, i pensava ella que ens podrien dir cançons que ens interessessin». Es tractava de Son Macià, on anaren a la tarda, amb el temps just per agafar el vaixell cap a Barcelona a la nit.

En conjunt, Samper concloïa que «el resultat de la missió, malgrat el poc temps que hem pogut dedicar-hi, no és gens descoratjador. Entre les cançons recollides n'hi ha de ben interessants, i la proporció no desdiu de la que han donat les missions anteriors. Una cosa, no obstant, hem de lamentar: l'avaria del fonògraf, que ens ha impedit de recollir, a Santa Eugènia i als llocs visitats després d'aquest poble, tonades de treball molt importants. A Andratx i a Calvià, sobretot, hauríem pogut fer molt bons enregistraments si haguéssim disposat de l'aparell, i fem el propòsit de tornar a visitar, si podem, aquests llocs, un altre any, amb la intenció d'afegir aquestes tonades a la nostra col·lecció». En un mes escàs, aquesta col·lecció s'havia enriquit amb 493 peces, 446 de les quals amb tonada.

Un parell d'anys més tard, l'estiu de 1932, Samper va emprendre la seva setena missió de recerca a les Illes Balears, que les circumstàncies convertirien en la darrera. Malalt de l'estómac i amb problemes familiars, no trobaria el moment de tornar-hi durant els anys següents i a partir del juliol de 1936, que separaria Mallorca de Barcelona durant els mil dies de la guerra civil, l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya quedaria congelada i se'n perdrien alguns materials. No sabem si aquest fou el cas d'aquesta missió a Mallorca i a Menorca de 1932. Sigui com sigui, no ens n'ha arribat la memòria

de l'anada a Mallorca, que havia de redactar Ramon Morey, i ens falten igualment una bona part de les lletres de les cançons que hi foren recollides. El que en queda, juntament amb les melodies recollides per Samper, es conserva a l'arxiu de l'Obra del Cançoner en dues carpetes, separades de la corresponent a l'anada a Menorca — aquesta, en canvi, completa i acompanyada de la memòria, redactada per Andreu Ferrer— i sense identificar quan arribaren a Montserrat procedents de Suïssa.

Ens consta que Baltasar Samper va partir de Barcelona el 17 de juliol de 1932 «a començar una tanda de missió de recerca a Menorca i Mallorca, on tindrà respectivament per companys N'Andreu Ferrer i En Ramon Morey». El dia 17 mateix, Andreu Ferrer anà cap a Alcúdia, on s'havia de trobar amb Samper «per començar demà matí [dia 18] la tasca de recerca a Ciutadella i Maó que deixàrem interrompuda l'any 1927». S'instal·laren tot seguit a Ciutadella, on treballaren profitosament fins al dia 25. A les tres de l'horabaixa d'aquell dia prengueren l'autobús cap a Maó, on toparen amb moltes dificultats i on Samper es trobà molt malament de l'estómac, però així i tot aconseguiren de transcriure-hi les peces «més interessants de les recollides a Menorca», cosa que els obligà a «desfer la idea preconcebuda de que Maó estava eixut de cançons»; ben a l'inrevés, n'hi havia «moltes i bones». El 29 a la nit prengueren altre cop el vaixell cap a Palma, on Samper havia de reposar uns quants dies abans de reprendre «les tasques a l'interior de Mallorca», juntament amb Ramon Morey. Ferrer els desitjava «més sort i bona collita que la que hem tingut nosaltres a l'illa menor». En tot cas, la collita no era tan dolenta com això: 122 peces, la major part de les quals amb «tonada».

Com ja hem assenyalat, ens manca el dietari de la ruta seguida a Mallorca per Samper i Morey. Més encara, les cançons recollides, fins al número 337, només inclouen les melodies, amb el mínim text corresponent i sense indicació de procedència. Del número 338 fins al 386 inclusivament, hi trobam intercalades les lletres corresponents, mecanografiades, que comencen amb la indicació «Selva»; no torna a haver-hi lletres, mecanografiades o manuscrites, fins al final de l'aplec, números 795 a 832, corresponents a Felanitx i a Pollença. Així i tot, gràcies a l'inventari de fonogrames de la missió, podem deduir sense cap problema que el dia 4 d'agost eren a Santa Maria (hi corresponen els números 168 a 183), el dia 6 a Consell (hi corresponen els números 196 a 199 i 206 a 223), els dies 8, 9 i 10 a Llubí (hi corresponen els números 234 a 241, 257 a 258 i 268 a 269), els dies 13 a 17 a Muro (corresponen al 13 els números 290 a 319, i al 17, els 321 a 334), els dies 19 a 22 a Selva (hi corresponen els números 386 a 386, que inclouen els fonogrames 377 a 380, del dia 21), els dies 23 i 24 a Mancor de la Vall (hi corresponen els números 402 a 408, 421 a 423 i 433 a 434bis), el dia 26 a Moscarí (hi corresponen els números 453, 455 a 460 i 473 a 484, bé que el número 477 és «sense tonada» i hi manca), el dia 27 a Caimari (hi corresponen els números 509 a 516), i el dia 28 a Campanet (hi corresponen els números 530 a 535). En una data indeterminada, els «missioners» passaren per Sóller (el número 574 correspon al ball «So de pastera», cantat per Simó Mayol i Barceló, «Corona», de Sóller) i per Deià (el número 615, «Bolerós vells», fou tocat amb la guitarra per Antoni Sales i Ripoll, «Sales», de Deià, amb l'ajuda de Jeroni Sales i Ripoll, «Sales», i Bartomeu Marcús i Vives, «Catòlic», igualment de Deià). Del 12 al 14 de setembre els trobam a Sant Llorenç des Cardassar (fonogrames 658, 689-695 i 713). El 15 i el 16 de setembre eren a Son Servera (fonogrames 736-740, 757-764, 768 i 790-794). El 21 i el 22 de setembre hi ha fonogrames i textos mecanografiats de lletres corresponents a Felanitx (números 795-808). Finalment, el 24 i el 25 de setembre enllestiren la feina a Pollença, on recolliren cançons de ximbomba, vouverivous i tonades de feina, entre les quals una curiosa cançó

de tafona (números 809-832). El 28 de setembre Samper tornà a Barcelona, un cop acabada la missió.

La tasca de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya a Mallorca continuà encara després del 1932. No se n'encarregà, però, Baltasar Samper, sinó la seva deixeble —i més endavant segona muller, a l'època de l'exili— Dolors Porta, la qual féu dues «tandes» de «recerca de cançons i músiques populars als voltants de Palma de Mallorca», l'estiu del 1934 i l'estiu del 1935. La memòria de la primera tanda precisava: «Acabada l'exploració que pels pobles [de] Mallorca han fet durant els darrers anys passats els missioners enviats a les Illes Balears per l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, mancava encara, per millor completar la recerca de cançons a Mallorca, explorar la mateixa capital, Palma, i els seus extensos suburbis, en els quals hi ha una nombrosa població que procedeix, sens dubte, de tots els indrets de la pagesia mallorquina.

»La recerca dins la capital haurà d'esser molt lenta, a causa de la dificultat que suposa trobar dins un gran nucli de població que ha perdut gairebé completament el caràcter de població antiga aquelles persones que poden recordar encara les velles cançons.

»Els nuclis principals de població que volten la Ciutat de Mallorca són: Son Espanyolet, Son Rapinya, Son Serra, sa Vileta, Son Roca, Son Inglada, Gènova, es Secar de la Real, Establiments, Son Sardina, s'Indioteria, [es] Pont d'Inca, es Pla de na Tesa, Can Capes, la Soledat, [es] Coll d'en Rebassa, [es] Pla de Sant Jordi i s'Esgleieta».

Deixant de banda el nucli urbà de Palma, que ja no seria mai explorat a causa de l'esclat de la guerra, Dolors Porta visità durant aquesta primera «tanda», que va durar del 18 d'agost al 10 de setembre de 1934, es Pont d'Inca —en realitat, pertanyent al terme de Marratxí—, Son Sardina —que, «de tots els poblats que volten la Ciutat de Mallorca, potser» era «el que més ha conservat el caràcter de pagesia»—, Son Espanyolet, Son Serra, s'Esgleieta —pertanyent al terme d'Esporles—, Establiments i es Secar de la Real, i «arreu, amb més o menys profusió», va trobar cançons. Posava en relleu que «difícilment, en la petita col·lecció aplegada, hi haurà temes nous, cançons del repertori de l'illa que no hagin estat trobades pels missioners que han recorregut totes les contrades mallorquines», però pensava que «entre les tonades i les lletres recollides [...] es pot creure que hi ha alguna variant important que valia bé la pena de recollir per a l'Arxiu de l'Obra del Cançoner».

Dolors Porta acabava la seva memòria, signada a Palma el 12 de setembre de 1934, assenyalant: «Encara que la sort no sempre m'ha afavorit en la mateixa proporció, no puc restar del tot descontenta del resultat d'aquesta petita missió i les impressions recollides m'encoratgen molt a continuar i a portar més a fons la tasca de recerca pels barris que volten la Ciutat de Mallorca. Potser també l'experiència adquirida durant aquest assaig d'enguany em servirà per realitzar amb més perfecció la meva feina». En total, havia aplegat 42 peces, alguna tan curiosa com un «Deixem lo dol» —goigs de Pasqua— burlesc de Son Serra.

La segona «tanda» de la missió de Dolors Porta pels voltants de Palma va començar el 28 d'agost de 1935 a «es Vivero» i va acabar l'11 de setembre as Pla de na Tesa —pertanyent al terme de Marratxí—, passant per Establiments, es Pont d'Inca i Gènova. La col·lectora es mostrava satisfeta de l'«èxit» de la seva feina i pensava que encara hi havia «molt a fer pels barris que volten Palma i dins la ciutat mateixa», bé que es tractava d'una tasca «forçosament lenta», i confiava de «poder dur-la a bon terme» en uns anys successius de què ja no va poder disposar. En conjunt, va recollir 55 cançons, la darrera de les quals és una «Glosa d'Eivissa», cantada en es Pla de na Tesa per Vicenta Roig, eivissenca.

Baltasar Samper o els seus acompanyants feren un bon nombre de fotografies durant totes les seves missions, que se'ns han conservat juntament amb les memòries respectives, llevat de les dues darreres de 1930 i 1932. Aquest material gràfic té avui un interès extraordinari, com es pot comprovar per les mostres que fins ara n'han estat publicades, un mínim tast del conjunt, que comprèn no solament persones, sinó també edificis i paisatges de Mallorca, de Menorca, d'Eivissa i de Formentera. Sembla, en canvi, que Dolores Porta no duia «màquina de retratar» durant les seves excursions pels voltants de Palma.

En una data que no podem precisar, però que oscil·la entre el 1929 i el 1931, l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya va rebre una quantitat important de materials folklòrics recollits per Rossend Serra i Pagès al llarg de la seva fecunda vida. No hi manquen algunes referències a les Illes Balears, tot i que no foren objecte de cap recerca específica de Serra.

No podem oblidar tampoc una altra iniciativa de l'Obra del Cançoner, el *Diccionari de la dansa, dels entremesos i dels instruments de música i sonadors*, emprès pel mestre Francesc Pujol i per Joan Amades, del qual aparegué només un primer volum, subtítulat *Dansa*, amb data Barcelona 1936, però en realitat no repartit fins a la postguerra. Aquest repertori, que es presentava com a «Volum I» del *Cançoner popular de Catalunya* de la Fundació Concepció Rabell i Cibils, Vda. Romaguera, havia de constar de tres parts. La primera, única publicada, contenia «totes aquelles manifestacions coreogràfiques en les quals els participants cerquen principalment la satisfacció d'un desig d'esbargiment, d'alegria expansiva, de diversió personal, àdhuc de gresca, tals com el Ballet, la Bolangera, les Corrandes, la Sardana, la Jota, els balls infantils, les danses carnavalesques i totes aquelles altres manifestacions coreogràfiques, molt nombroses, que obeeixen a una tradició o a un costum gairebé ritual, com per exemple les que tenen per finalitat primordial el canvi de persones en l'exercici de càrrecs administratius (Ball del ciri, Ball de les prohomeresses, la Gala o Dansa de Campdevàrol, etc.)», i les «modalitats de dansa exòtica conegudes amb els noms de *ball agafat* i *ball de quadres*» que consideraven «amb certesa», bé que «forasteres», d'«origen popular».

Hi consten, no cal dir-ho, un bon nombre d'entrades referents a les Illes Balears, com *Alcalde del ball* (Menorca); *Anglès, Ball* (al·lusió a una tonada de xeremies de Pòrtol); *Anques, Ball de* (procedent del *Nuevo diccionario* d'Amengual); *Aranya*, nom antic del copeo a Mallorca; *Ball* (documentació mallorquina antiga i moderna); *Ballar* (citació de Ferrer, *Lo menorquín*); *Balls a l'església* (documentació mallorquina antiga); *Bamballeta* [ball] (procedent d'Amengual, *Nuevo diccionario*); *Baranguera, ball infantil de la* (joc de nenes de Pollença); *Bolangera, Ball de la* (referències a la *Balanguera* mallorquina); *Bolera* [dansa], variant del *bolero* (Mallorca); *Bolero, Ball del*, «Ball de tipus netament espanyol», molt estès a Mallorca (amb les variants *Bolero de l'amor*, *Bolero de veremar*, *Bolero vell*); *Bots*, «Nom de la dotzena figura del Fandango (Sant Cristòfol o Migjorn Gran, Menorca)»; *Bots a cada cap*, «Nom de la tretzena figura del Fandango», al mateix lloc; *Bots i a l'aire*, mudança del ball del Vilano, segons Amengual, *Diccionario*; *Bots que van i vénen*, «Nom de la catorzena figura del Fandango (Sant Cristòfol o Migjorn Gran, Menorca)»; *Canastreta, Ball infantil de la* (Sóller); *Cant, Ball* (dansa citada per Amengual, *Diccionario*); *Caramelles*, referència a Mallorca, on reben el nom de *Deixem lo dol*; *Catarineta*, ball rodó infantil, anomenat *Catalineta* a Mallorca; *Clasta, Ball de* (Mallorca); *Clavari* (Mallorca i València); *Copeo, Ball del*, propi de Mallorca i de València; *Cortera, Ball de la* (esmentat en una corrandà mallorquina); *Creus, Les*, «Nom de la vuitena figura del Fandango (Sant Cristòfol o Migjorn Gran,

Mallorca»); *Curta* [dansa], modalitat de dansa eivissenca; *Dansada* (procedent del *Diccionario menorquín* de Ferrer i Parpal); *Dansera* (procedent de la *Memoria* d'Antoni Noguera); *Dues peuades*, «Nom de la tercera figura del Fandango (Sant Cristòfol o Migjorn Gran, Menorca)»; *Ella en punteja, en punteja*, ball infantil, estès per les Balears; *Escudera, Ball infantil de la* (referències a Mallorca, versió d'Artà); *Fandango, ball del* (en desús a Mallorca i vivent a Menorca); *Fandanguera*, varietat de la jota mallorquina, popular a Menorca; *Fillol, Ball del*, Mallorca; *Gremis, Ball dels* (documentació mallorquina del 1395); *Grill, ball infantil del*, ball rodó que a les Balears es troba sol; *Jana, ball infantil de la* (Migjorn Gran); *Jota, ball de la* (extenses referències a Mallorca i a Menorca; a la pàg. 303 se'ns diu que el copeo, a Mallorca, «és indubtablement una derivació de la jota»); *Jota d'es porquer* (Alaró); *Jota de figueral* (Alaró); *Jota de la potadeta* (Mallorca); *Lancers, Els*, «Nom de l'onzena figura del fandango (Sant Cristòfol o Migjorn Gran, Menorca)»; *Llarga [dansa]*, ball típic d'Eivissa; *Mallorquí*, «Nom de la dissetena figura del Fandango (Sant Cristòfol o Migjorn Gran, Menorca)»; *Mateixa, ball de la*, propi de Mallorca, «segurament» derivat de la jota; *Moro, Ball del* (procedent d'Amengual, *Nuevo diccionario*); *Moretons o Morets, Ball dels*, Manacor; *Pagès, Ball*, nom genèric de Mallorca i Eivissa; *Parado, ball del*, «Nom donat al bolero (Valldemossa)»; *Pastoret, d'on véns*, ball infantil conegut també a les Illes Balears; *Pesseta, Ball de*, nom antic, «conservat fins molt darrerament» a Mallorca; *Peuet*, «Punteig especial propi dels balls mallorquins (Manacor)»; *Polca, Sa*, «Nom de la desena figura del Fandango (Sant Cristòfol o Migjorn Gran, Menorca)»; *Primer, Es*, «Nom de la primera figura del Fandango (San[t] Cristòfol o Migjorn Gran, Menorca)»; *Primera peuada, Sa*, «Nom donat a la segona figura del Fandango (Sant Cristòfol o Migjorn Gran, Menorca)»; *Punta i taló*, «2. Nom donat a la sisena figura del Fandango (Sant Cristòfol o Migjorn Gran, Menorca)»; *¿Quantes pedres hi ha en aquest carrer?*, ball rodó infantil (Alcúdia); *Quatre anses, ball infantil de les* (s'Allapassa); *Quatredanses*, «corrupció del mot contradanses», Menorca; *Rebaixar*, «Terme de dansa» (Mallorca); *Reminyola*, «Volta feta damunt un peu (Menorca)»; *Remuntar*, «Terme de dansa» (Mallorca); *Revel·lera* [revetlera], balladora «escollida pel que fa ofert el preu més elevat al primer grup de danses en el Ball pagès» (Mallorca); *Revolta*, «Cercle molt petit fet per les balladores de la Llarga i la Curta» (Eivissa); *Revoltar*, «Giravoltes que fan els dansaires del Copeo» (Sineu); *Rigodon, ball del*, també ballat a Mallorca a mitjan segle XIX; *Rodona, Dansa* (esment a les *Cobles de la divisió del regne de Mallorca* d'Anselm Turmeda); *Rotllaneta*, disc de fusta utilitzat al ball dels moretons (Manacor); *Santa Magdalena, ball infantil de* (Alcúdia); *Santa Olivereta, ball infantil de* (Alcúdia); *Sarauet* (procedent d'Amengual, *Nuevo diccionario*); *Sequers, Ball dels*, Mallorca; *Serení*, ball mallorquí del segle XVIII, segons Aguiló, *Diccionari*; *So de pastera, ball del*, Sóller; *So, fer el* (esment a una nadala de Ciutadella); *Sobreposats* (citació del *Viaje a la Isla de Mallorca* de Cortada); *Sota, sota cambra*, ball rodó infantil «estès per tot Catalunya i Balears, sota noms diferents», no especificats; *Tirana, ball de la*, Mallorca; *Tremolor*, «Nom de la novena figura del Fandango (Sant Cristòfol o Migjorn Gran, Menorca)»; *Tres voltant*, «Nom de la cinquena figura del Fandango (Sant Cristòfol o Migjorn Gran, Menorca)»; *Veia sorda, ball infantil de la* (es Mercadal); *Veremadores, Ball de les*, Sineu; *Voltes*, «Nom de la setzena figura del Fandango (Sant Cristòfol o Migjorn Gran, Menorca)».

Aquest primer volum conté bibliografia i fotografies, però no inclou textos musicals ni coreografia, que devien anar reservats a un treball posterior, que globalment s'ha perdut, com s'han perdut també —si més no de moment— els materials destinats al volum II del *Diccionari*, dedicat a *Entremesos*, descrit així a la introducció del volum I: «A la

segona secció [...], hi destinàrem, com és natural i en primer lloc, els entremesos pròpiament dits, tant els antics ja caiguts en desús però dels quals poguéssim haver notícies, com dels avui encara vivents tal com els Gegants, els Nans, els Dracs, Cuques feres i Mulasses, les Carrosses o Roques de les Processons del Corpus i, per extensió, els Misteris de les Processons de Setmana Santa; havien de formar part d'aquesta secció i com a derivacions dels entremesos, aquelles danses que originàriament constituïen un entremès o en formaven part, tal com el Ball dels diables, els Cavallets, la Patum, la Patera, la Moixiganga, el Ball de la Tribalda, el de les Àguiles, els Cossiers, els Xiquets de Valls i molts d'altres. A aquesta secció segona foren destinats també aquella mena d'espectacles o representacions amb molta declamació, en les quals el ball pròpiament dit té una participació generalment molt limitada, àdhuc en algun cas n'és totalment absent (malgrat el qualificatiu de Balls amb què són coneguts, probablement per raó de llur origen), tal com el Ball d'En Serrallonga, el Ball de Dames i Vells, el Ball dels Set pecats capitals, el de la Rosaura, etc., etc. Sintetitzant-ho en pocs mots, la secció dels *Entremesos* havia de comprendre totes aquelles manifestacions organitzades amb finalitat principalment espectacular en les quals intervé la dansa o sabem o sospitem que hi ha intervingut».

Ja després de la guerra civil, Joan Amades —coautor del *Diccionari*— demanà a Rafael Patxot que li deixàs consultar aquest segon volum inèdit i no ho va aconseguir, bé que a través de la documentació que ens ha arribat sobre aquest fet no podem aclarir si aleshores l'arxiu de l'Obra del Cançoner conservava o no les carpetes en qüestió. Un cop l'arxiu va arribar a Montserrat, la cunyada de Joan Amades, Consol Mallofrè, tornà a posar-se en contacte amb mi per veure si podríem localitzar aquestes carpetes, que ella encara recordava molt bé. Dissortadament s'han perdut pel camí, en un indret o altre que no puc precisar, i han resultat també infructuoses les gestions que he fet a l'Orfeó Català, per veure si s'haguessin pogut esmunyir entre els papers de Francesc Pujol. Més encara, de tant en tant m'he pogut adonar que alguns altres materials (fotografies, referències a balls o textos literaris o musicals, coreografia) havien arribat poc o molt incomplets, a vegades amb la indicació que Pujol mateix se'ls havia quedat per al *Diccionari*. Tant de bo que d'una manera o una altra sigui possible de recuperar-ho tot.

Malgrat aquestes pèrdues sensibles —i alguna altra deguda a les circumstàncies desgraciades per què ha passat el fons de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya—, podem constatar que les aportacions de Marià Aguiló i de Rossend Serra i Pagès, el material procedent dels concursos de l'Orfeó Català i de l'Obra del Cançoner i sobretot les missions dutes a terme per Baltasar Samper i pels seus col·laboradors constitueixen un corpus de primer ordre per al coneixement de la literatura popular de les Illes Balears, especialment des del punt de vista de l'etnografia musical, però també en molts altres aspectes. La tasca iniciada el 1921, i represa el 1991 després d'una dolorosa interrupció, ha donat fins ara uns resultats excel·lents i confiam que en els pròxims anys sigui possible de continuar publicant les memòries de les missions encara inèdites (1928-1935), acompanyades d'una selecció dels textos que hi foren recollits i de les fotografies que les il·lustren. Més encara, personalment tinc el propòsit de publicar, amb la cooperació de l'Institut Menorquí d'Estudis, els resultats íntegres de les dues missions de Samper i de Ferrer a Menorca i voldria que, en un treball en equip que s'hauria d'estimular, fos possible de fer el mateix, en el seu moment, amb els textos referents a Mallorca, a Eivissa i a Formentera. Esper que les bones relacions que sempre he mantingut amb la Universitat de les Illes Balears, enfortides i potenciades des d'avui, contribuiran d'una manera decisiva perquè aquests projectes puguin convertir-se aviat en fruits visibles i assaonats. Un cop més, moltes gràcies.